

ΧΑΡΙΣ ΧΑΙΡΕ

Μελέτες στη μνήμη
της Χάρης Κάντζια

ΤΟΜΟΣ Α΄

Υπουργείο Πολιτισμού
Αρχαιολογικό Ινστιτούτο
Αιγαϊακών Σπουδών

ΑΘΗΝΑ 2004

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΡΩΜΙΟΠΟΥΛΟΥ

Αγαλμάτιο Αφροδίτης

Το αγαλμάτιο του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου με αρ. ευρ. 3522 (εικ. 1-4) απεικονίζει ένα πολύ συνηθισμένο τύπο Αφροδίτης των ελληνιστικών χρόνων. Πρόκειται για τον τύπο “της στηριζόμενης σε πεσσό Αφροδίτης”. Το περιγραφόμενο αγαλμάτιο στο *Ευρετήριο* του μουσείου έχει καταγραφεί με προέλευση τη Νίσυρο. Έως τώρα θεωρούνταν το μοναδικό γλυπτό του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, που προέρχεται από τη Νίσυρο. Ερευνώντας όμως τα σχετικά με την προέλευσή του έγγραφα στη Διεύθυνση Αρχαίου Μνημείων,¹ διαπίστωση ότι το φιλοξενούμενο από το 1912 στο μουσείο αγαλμάτιο ταξίδεψε ίσως από τη Νίσυρο στον Πειραιά με καΐκι ως αποσκευή του Γεώργιου Αλαμαγγίδη (ή Αλαμαγκίδη) και κρατήθηκε (δεν αναφέρεται η λέξη κατάσχεση) από τον τελώνη Πειραιά, ο οποίος το έστειλε στο τότε Υπουργείο Δημόσιας Εκπαίδευσης - Τμήμα Αρχαιολογικό την 1η Σεπτεμβρίου 1912 με συνοδεία τελωνοφύλακα· πιθανόν διότι δεν εμπιστεύονταν τον κάτοχο. Ο αρμόδιος υπάλληλος του τμήματος (πιθανόν αρχαιολόγος) παραλαμβάνει το αντικείμενο στις 4 Σεπτεμβρίου 1912 «ως νομίμως δηλωθέν» και συντάσσει αίτηση του ενδιαφερόμενου για την αμοιβή Γ. Αλαμαγγίδη. Στην αίτηση, η οποία υπογράφεται από τον κάτοχο, αναφέρεται ως τόπος εύρεσης η Κνίδος της Μικράς Ασίας και το αντικείμενο περιγράφεται ως Αφροδίτη. Στα διαδικαστικά έγγραφα που ακολούθησαν η προέλευση «Κνίδος» ξεχνιέται και πάντοτε αναγράφεται «εκ Νισύρου».

Η έκδοση απόφασης του ΚΑΣ για τη καταβολή αμοιβής 25 δρχ. ποσό όχι ευκαταφρόνητο για εκείνη την εποχή, αντίθετα με ό,τι συμβαίνει στις μέρες μας, εκδόθηκε πολύ γρήγορα (13 Σεπτεμβρίου 1912). Εν τω μεταξύ το γλυπτό, όπως συνηθίζεται έως σήμερα, είχε κατατεθεί από τις 5 Σεπτεμβρίου 1912 για προσωρινή φύλαξη στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Στις 15

1. Ευχαριστώ πολύ τη Διεύθυνση Αρχαίου Μνημείων για τη παροχή διευκολύνσεων στη μελέτη των παλιών υπηρεσιακών εγγράφων.

του ιδίου μήνα με την απόφαση υπ' αρ. 21202 του υπουργού Ι. Τσιριμώκου αναγγέλεται στον Έφορο Αρχαιοτήτων Αχαΐας ότι το «εκ Νισύρου» αγαλμάτιο αποστέλλεται για καταγραφή και έκθεση στο Μουσείο Πατρών! Γιατί στην Πάτρα; Πιθανόν ο τότε Έφορος Αρχαιοτήτων Αχαΐας Ν. Κυπαρίσσης, που ήταν και μέλος του ΚΑΣ, με την επιρροή που διέθετε, θέλησε να εμπλουτίσει το μουσείο του με έναν τρόπο αντιιδεοντολογικό, παρόλο που υπήρχε ήδη ο Κανονισμός που έλεγε «ότι τα εισαγόμενα από επαρχίες, εξωτερικό κ.λπ. φυλάσσονται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο». Ποιος είναι σε θέση να γνωρίζει σήμερα αν και άλλα αρχαία αντικείμενα δεν δι-οχετεύτηκαν με αυτόν τον τρόπο και σε άλλα μουσεία;

Τελικά, το γλυπτό για λόγους που δεν γνωρίζουμε παρέμεινε στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, όπου και βρίσκεται έως σήμερα.

Πρόκειται για ένα ακέφαλο αγαλμάτιο (σωζ. ύψ. 0,435 μ.). Το μάρμαρο μοιάζει με πεντελικό, θα μπορούσε όμως να είναι και Δοκιμίου Μικράς Ασίας. Το δεξί χέρι του έχει σπάσει σχεδόν από τον ώμο, αλλά είναι φανερό ότι ήταν ανυψωμένο, ενώ το αριστερό στηρίζεται με τον αγκώνα επάνω σε πεσσό, το κάτω μέρος του οποίου λείπει. Το άκρο του αριστερού χεριού είναι επίσης σπασμένο. Το κάτω μέρος της μορφής είναι τυλιγμένο σε ιμάτιο, οι πλούσιες πτυχωσεις του οποίου καλύπτουν και μέρος του πεσσού, ενώ το άνω μέρος του κορμού είναι γυμνό. Η επιφάνεια του πίσω μέρους του αγαλματίου είναι αδρά, χωρίς επιμέλεια, διαμορφωμένη με βελονάκι. Πιθανότατα δεν ήταν ορατή λόγω της τοποθέτησής του ίσως σε μια κόγχη. Διακρίνονται ίχνη ερυθρού χρώματος στο επίκρανο του πεσσού.

Ο τύπος της ημίγυμνης Αφροδίτης εμφανίζεται από τα τέλη του 5ου και καθ' όλη τη διάρκεια του 4ου αι. π.Χ. έως την ελληνιστική και τη ρωμαϊκή περίοδο.² Ο πεσσός ως στήριγμα σε ιστάμενες μορφές εμφανίζεται ήδη από τον 5ο αι. π.Χ. και συνεχίζει να χρησιμοποιείται έως τα αυτοκρατορικά χρόνια.³ Από τον 4ο αι. π.Χ. το θέμα εμφανίζεται και σε δακτυλιολίθους· άλλωστε, το επίμηκες σχήμα των λίθων διευκολύνει τους χαρακτες-καλλιτέχνες να χρησιμοποιήσουν ένα εικονογραφικό τύπο ιστάμενης μορφής που ακουμπά σε πεσσό.⁴ Το σχήμα γίνεται δημοφιλές· μια σειρά από ρεπλίκες και αντίγραφα το αποδεικνύουν. Τα μικρού μεγέθους μαρμάρινα αγαλμάτια προορίζονταν για αφιερώματα σε ιερά ή για τη διακόσμηση οικιών ή κήπων. Ο τύπος επίσης εντοπίζεται και σε πλήθος πήλινων ειδωλίων⁵ από τα τέλη του 4ου αι. έως τον 1ο αι. π.Χ., βέβαια με εμφανή εξέλιξη του σχήματος της ιστάμενης μορφής και του τρόπου στήριξης του κορμού επάνω στον πεσσό. Οι ημίγυμνες γυναικείες μορ-

2. LIMC II (1984) 67, 69, αρ. 576, 625 λ. Aphrodite (A. Delivorrias)· V. Machaira, *Les groupes statuaires d'Aphrodite et d'Eros* (1993) 114 κ.ε.

3. F. Muthmann, *Statuenstützen und dekoratives Beiwerk an griechischen und römischen Bildwerken* (1951) 15.

4. D. Plantzos, *Hellenistic Engraved Gems* (1999) 66 κ.ε., 73 κ.ε.· G. Horster, *Statuen auf Gemmen* (1970) 5-7, 54.

5. Μ. Διλμπάκη-Ακαμάτη, *Το ιερό της Μητέρας των θεών και της Αφροδίτης στη Πέλλα* (2000) 43 κ.ε. πίν. 43· Κ. Τσακάλου-Τζαναβάρη, *Πήλινα Ειδώλια από τη Βέροια* (2002) 144 κ.ε.

φές γενικά έχουν ερμηνευθεί ως απεικονίσεις μουσών, νυμφών και θεοτήτων.

Η απεικόνιση της Αφροδίτης σε όρθια στάση να στηρίζεται μόνο με το αριστερό χέρι στον πεσσό χωρίς να ακουμπά το σώμα της σε αυτόν, τοποθετεί το περιγραφόμενο αγαλμάτιο στις πρώιμες ελληνιστικές παραλλαγές των τύπων που απηχούν εικονογραφικούς τύπους του 4ου και του πρώιμου 3ου αι. π.Χ. Πρόκειται για την ανάμειξη στοιχείων από δύο τύπους Αφροδίτης: α) τη στηριζόμενη με το αριστερό χέρι σε πεσσό, και β) την Αφροδίτη Πότνια-Εύπλοια.

Η προέλευσή του από την Κνίδα δεν αποκλείει την περίπτωση να προέρχεται από τον χώρο του ιερού της Αφροδίτης, να ήταν δηλαδή ένα από τα πολλά αγαλμάτια-αναθήματα που αφιερώνονταν στα ιερά. Οπωσδήποτε είναι προϊόν κάποιου μικρασιατικού ή νησιωτικού εργαστηρίου που βρίσκεται υπό την επιρροή του λεγόμενου «ροδιακού καλλιτεχνικού κέντρου».⁶

Η ιστορία του μας διδάσκει ακόμη μια φορά, πόσο προσεκτικοί πρέπει να είναι οι αρχαιολόγοι όταν καταγράφουν ή μελετούν παλαιά ευρήματα μουσείων, καθώς η λανθασμένη προέλευση ή η αμέλεια κατά την καταγραφή οδηγούν σε εσφαλμένα συμπεράσματα, που πολλές φορές επηρεάζουν την ορθή στυλιστική ένταξη, και ίσως και τη χρονολόγηση.

KATERINA ROMIOPOULOU
A STATUETTE OF APHRODITE

The statuette of Aphrodite (inv. no. 3522) in the National Museum in Athens was known since 1912 as Aphrodite of Nisyros. It is proved that it was found in Knidos, perhaps in the area where the sanctuary of the goddess is located. It is a common type of Aphrodite leaning on a pillar, dated in the early Hellenistic period, inspired by examples of the 4th c. B.C. and produced by a local workshop influenced by the "rhodian artistic centre".

6. G. Gualandi, *ASAtene* 54 (1976) 96 κ.ε. εκ. 75-76· 235 κ.ε.

Κατερίνα Ρωμοπούλου

Εικ. 1-4. Αγαμάτιο Αφροδίτης, Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο 3522.

